

ENSOMHED I UNGDOMMEN: Når sociale relationer bliver asociale

Louise Margrethe Pedersen

Ensomhed i ungdommen kan forårsages af den måde, hvorpå ungdommen strukturelt set positioneres i varesamfundet. Varesamfundets arbejdsmæssige samkøbsformer domineres af intersubjektiv fremmedgørelse, som reelt grunder i en varegørelse af sociale relationer. Karaktersystemet i folkeskolen reproducerer disse varegørelsesprocesser strukturelt set og er derigennem medvirkende årsag til, at kvaliteten af de sociale relationer lærer-elev og elev-elev imellem nedbrydes i praksis. Varegørelse af relationer i praksis kan gøre det meget vanskeligt for den unge at realisere intimitet. En sådan praksiskonflikt vil kunne interioriseres over tid og dermed blive en psykisk konflikt; en motivkonflikt. Intimitet vil følgelig blive endnu vanskeligere at realisere, og ensomhed vil uretmæssigt fremstå som resultat af intrapsykisk dysfunktion.

Internationale undersøgelser viser, at ungdommen statistisk set er den mest ensomme periode i livet (Heinrich & Gullone, 2006). I Danmark viser undersøgelser, at et sted mellem 8 og 34 % af unge mellem 12 og 20 år er ensomme (Tobiassen, Carlsen & Svendsen, 2003). Det har i mange år været alment accepteret, at ungdommen er en periode, hvor kriselignende tilstande opstår, og hvor en række udviklingsprocesser kulminerer. Det tidlige sammenfald statistisk set mellem ensomhed og pubertet gør, at det er nærliggende at afskrive ungdomsensomhed som endnu et 'naturligt' led i en generel pubertær udvikling. Resultatet er en naturalisering af fænomenet 'ensomhed i ungdommen'. Hvis unges ensomhed reduceres til almen pubertær udvikling, så mister ungdomsensomhed indirekte berettigelsen til at blive undersøgt som selvstændigt fænomen. Måske netop derfor kan Tobiassen, Carlsen & Svendsen (2003) rapportere, at fænomenet er beskæmmende dårligt undersøgt i Danmark. På dette naturaliserede niveau bliver ensomhedens genese at forstå som resultat af privat-ontogenetiske forhold som biologi og mikromiljø, og et hvert samfundsmæssigt islæt i analysen overflødiggøres.

Netop fordi ungdommen er en periode med visse almene biologiske udviklingstrin, er det nærliggende at antage, at unges ensomhed er biprodukt af den *almene biologiske udvikling*. Men fællesnævneren for unge er ikke

blot deres biologiske processtadiet – det er i mindst lige så høj grad den *almene samfundsmæssige position*, de unge har til fælles. En personorienteret tilgang med fokus på biologiske variabler og mikromiljø kan således i bedste fald kun afsløre fragmenter af en egentlig videnskabelig forståelse af ensomhed i ungdommen.

Mange teoretikere har reflekteret over behovet for en mere samfundsorienteret analyse af ensomhed alment set (F.eks. Gordon, 1976; Franklin & Tranter, 2008; Stivers, 2004; Valdivia, Schneider, Chavez & Chen, 2005). Som modvægt til et naturaliseret, personfokuseret syn på ensomhed i ungdommen skal der i denne artikel med et virksomhedsteoretisk udgangspunkt (Leontjev, 2002) undersøges, hvilke samfundsstrukturelle årsager der kan tænkes at være til unges ensomhed. Men hvordan skal ensomhed egentlig forstås? En af dem, der har beskæftiget sig med ensomhed blandt børn og unge i Danmark, er Ida Koch (1999). Hun kan berette, at unge som sådan ikke *kvantitativt* mangler kontakter alment set. *Kvaliteten* af kontakterne blandt ensomme unge er derimod ringe – kontakterne er 'tynde' og overfladiske. Inden for den almene internationale forskning i ensomhed er der også generel enighed om, at ensomhed har med kvaliteten af sociale relationer at gøre (Heinrich & Gullone, 2006). Denne kvalitet kan defineres på flere måder, men ofte beskrives den som niveauet af intimitet mellem mennesker (f.eks. Heinrich & Gullone, 2006; Johnson & Alford, 1987; Rokack & Bacanli, 2001; Snodgrass, 1987).

Når unges intersubjektive relationer er tynde og mangler intimitet, kan ensomhed som symptom således undersøges som udtryk for de unges almene samfundsmæssige position; den samfundsmæssige organisering af den ontogenetiske bevægelse fra barn til voksen. I Danmark er institutionalisering en almen socialiseringspraksis, og overgangen fra barn til voksen varetages derfor samfundsmæssigt set af en række institutioner. Ensomhed i ungdommen kan derfor undersøges i forhold til de institutionspraksisser, der dominerer stort set alle unges liv: folkeskolen, overgangen til ungdomsuddannelser, videregående uddannelser og arbejdsmarked. Disse rammer må alle unge informere sig under (Séve, 1978).

I det følgende vil der blive fremsat den teori, at ensomhed blandt unge kan være et resultat af *varegørelse af de sociale relationer*. Teseerne er baseret på dele af min specialeafhandling: "*Ensomhed i varesamfundet – en virksomhedsteoretisk analyse af praksis og motiv*" (Pedersen, 2009). Første del af artiklen er en analyse af nogle almene træk ved de sociale relationer i moderne varesamfund i dag, og anden del er en specifik analyse af den institutionelle reproduktion af disse træk i folkeskolen. Endelig opstilles en teoretisk skitse over ungdomsensomhed som udtryk for den nedbrydelse af de sociale relationers kvalitet, der sker i forbindelse med, at unge subjekter iscenesættes som varer. Der fremsættes den tese, at selve den personlige subjektivitet bliver konfliktfuld som resultat af de objektive samfundsmæssige processer. Kammeratskabsgruppernes rolle heri overvejes.

Intersubjektiv fremmedgørelse i varesamfundet

Den dialektisk-materialistiske skole, som virksomhedsteorien (Leontjev, 2002) tilhører, har tradition for at forholde sig kritisk til Vestens samfundsform. Denne kritiske tilgang, som Marx oprindeligt formulerede (1970), danner grundlaget for denne artikels samfundsanalyse. Her tages udgangspunkt i, at vestlige samfund er kapitalistiske varesamfund. Kjørup definerer varesamfundet således:

”Ifølge en meget bred og kritisk opfattelse er det et samfund, hvor ”alt kan købes for penge”, alt har sin pris, alt kan gøres til varer. Ikke blot mælk og brød, madrasser og bukser, møbler og biler og boliger, men også børnepasning og syndsforladelse, uddannelse og ferierejser, hofteoperationer og sex og politisk indflydelse. Og, som det vigtigste og mest generelle: arbejdskraft” (1990, p. 6).

I varesamfundet er køb og salg grundlæggende interpersonelle udvekslingslogikker. Disse almene samkvemsformer definerer på afgørende vis alle menneskers livsvirksomhed, og vi skal her prøve at få fat i den kvalitative essens ved de varelogiske samkvemsformer. Herefter kan betydningen af disse almene varerelationsforhold for ungdommen specifikt analyseres.

Marx (1844) mente, at mennesker i det kapitalistiske samfund bliver *subjektivt fremmedgjorte*, idet de er nødt til at sælge deres arbejdskraft for at kunne opretholde livet. Arbejdstagerens egen livsvirksomhed er derfor ydre og fremmed for ham, og dens produkter har ikke relevans for arbejderens eget liv. Arbejderen gør sig selv til vare. Varegørelsesprocesserne slutter imidlertid ikke ved varegørelsen af subjektet; også de intersubjektive relationer fremmedgøres i produktionen, idet de infiltreres af vareudvekslingslogik. Marx behandlede imidlertid denne proces meget sporadisk, så derfor skal der her fremsættes en mere specificeret teoretisk tese om *intersubjektiv fremmedgørelse*.

Den intersubjektive fremmedgørelse har en *vertikal dimension*, som er det sociale møde mellem arbejdstager og arbejdsgiver(s repræsentanter). Her er arbejdstager i det sociale møde med arbejdsgiver underlagt arbejdsgivers kontrol, som han nødvendigvis må stille sig til rådighed under. Der er også en *horisontal dimension*, hvor nogenlunde ligestillede arbejdere producerer side om side, men splittes af konkurrenceaspektet.

Den vertikale dimension

Den vertikale dimension af den intersubjektive fremmedgørelse er det niveau, hvor arbejderens privatarbejde integreres i samfundets totalarbejde. I og med at arbejdstageren afhænder sin arbejdskraft til arbejdsgiveren, med-

skaber arbejderens varesamfundets totalprodukt (Sohn-Rethel, 1970). Denne relation bliver fremmedgjort i og med, at parternes objektive samfundsmæssige positioner tvinger en gensidig middelhørelse af relationen igennem; arbejdsgiver og arbejdstager skal have noget-for-noget. Integrationen af en arbejdstagers produktion i samfundet antager derfor en paradoksal form. Arbejderens virksomhed er uløseligt bundet ind i et net af sociale forbindelser i den vertikale dimension, og arbejdet kæder derfor mennesker sammen over tid. Samtidig er disse sociale bindinger mellem folk kendetegnet ved at være *modsetninger*, hvor de involverede parter hver især ønsker noget fra hinanden. Bartles (1999) kalder denne forhandling om ejerskab for ”work exchange-metaforen”. Formen på dette møde er markedsudvekslingen, og personligt mødes man kun med egoistiske mål for øje. Kontakten med den anden er bestemt af, om han har en vare, der kan tilfredsstille ens egne behov. I den henseende er andre mennesker midler til tings-mål (Zizek, 2008). Den intersubjektive fremmedgørelses vertikale dimension kan altså bestemmes som *middelhørelsen af det sociale møde mellem mennesker vertikalt i produktionen, hvis samfundsmæssige logik er en grundlæggende ulighed, hvor den ene part ensidigt må underkaste og sælge og sig selv til den anden.*

Den horisontale dimension

På det horisontale plan kan forholdet mellem arbejdstagere konceptualiseres som et parallelløb, hvor man side om side producerer og afhænder sit arbejde. Et traditionelt billede på dette kan være fra industriens samleband, hvor folk står i lange rækker og udfører et arbejde parallelt, men hvor deres respektive arbejde egentlig ikke afhænger af subjekternes kvaliteter eller af de kvalitative relationer mellem arbejderne. Denne reduktion af arbejderens til hans arbejdskraft bevirker, at subjektet forstår andre i kraft af, hvad de producerer under markedsøkonomiens betingelser: *”Other humans cease to be fellow humans (...), and we are aware of them only by the objects, the commodities, they produce (...) This can lead to seeing others as a source of competition, for example, for better work or more favourable conditions within a workplace”* (Yuill, 2005, p. 138)”. Den intersubjektive fremmedgørelses horisontale plan har derfor også et udpræget konkurrenceelement i sig, idet afhændelsen af arbejdskraften for så vidt altid er en konkurrence om ressourcer; job, lønninger, fordelagtige ansættelsesforhold, status, mv. Det horisontale plan i produktionen har altså en iboende splittelse, der kvalitativt isolerer mennesker fra hinanden. Relationen mellem arbejdstagere bliver lig relationen mellem varer; i evig konkurrence om at få lov at blive ”det udbud”, der realiserer markedets efterspørgsel. Den intersubjektive fremmedgørelses horisontale dimension kan altså bestemmes som *splittelsen mellem mennesker horisontalt i produktionen, hvis samfundsmæssige logik er den*

objektive konkurrence mellem arbejdere om arbejdspladsens ressourcer, hvor den ene klarer sig på bekostning af den anden.

Institutionel reproduktion af varegørelsen

De varegørelseslogikker, der her er blevet opridset, har en specifik funktion; de skaber og opretholder markedsøkonomien i varesamfundet. De har altså en grundlæggende samfundsøkonomisk funktion. Det betyder, at samfundets institutioner, som også skal opretholde den gældende samfundsorden, som oftest vil reproducere disse essentielle logikker. De offentlige institutioner har her en særlig rolle, idet de direkte henholder sig til de statslige interesser. Vi vil i det følgende analysere folkeskolen med henblik på at afdække, om varegørelseslogikkerne udspiller sig her som konsekvens af lovmæssige krav. Folkeskolen varetager de første af den danske ungdoms år, men tilsvarende analyser kunne laves af ungdoms- og videregående uddannelser.

Social praksis i folkeskolen

Handy (1988) påpeger, at folkeskolen skal varetage en latent, uudtalt funktion; at socialisere børn ind i classesamfundet, hvis grundlæggende præmis er ulighed, ulige muligheder og ulige positioner. Denne tanke er ikke ny; eksempelvis mente Bourdieu (1998; 2000), at skolen reproducerer de ulige sociale strukturer, som allerede eksisterer i et samfund.

Samtidig ser vi i den danske folkeskole, at man lægger stor vægt på sociale tiltag, tryghed og kollektive aktiviteter i den daglige omgang med børnene – især på de mindre klassetrin. Mariane Hedegaard (2005) pointerer, at den danske folkeskole lægger vægt, ikke blot på læring, men også på børnenes sociale liv og udvikling. Derfor ser man, at karaktergivning først indføres obligatorisk i 8. klasse, og at eleverne forbliver i samme klasse, har eet klasseværelse osv. Alle disse tiltag er forsøg på at etablere en social basis for de danske skolebørn (Ibid.). At det sociale liv i skolen er alfa og omega for både børnenes og lærernes velbefindende, burde være åbenlyst (Thornberg, 2008), og det er det også for langt de fleste skoleledere, lærere og elever. Skolefester, lejrture, julehygge, fødselsdagsfejring osv. er alle aktiviteter, der etablerer og stabiliserer et godt socialt rum for børn og lærere. Lærerne og skoleledernes stræben mod at skabe gode sociale rammer for eleverne kolliderer imidlertid nødvendigvis med mange af de lovmæssige krav, som skal sikre, at eleverne bliver socialiseret til at kunne deltage i arbejdsmarkedet under varegørelsens vilkår; socialiseringen til det ulige samfund.

Reproduktion af varegørelse i evalueringspraksis

Det ulige arbejdsmarked er nok aldrig blevet formidlet så meget til børnene som nu. Prætorius (2007) påpeger, at rationalisering af erhvervsrettet undervisning helt ned i den tidlige skolealder er normen i dagens Danmark. Brugen af test, handleplaner, elevplaner og evalueringer i folkeskolen kan ses som udtryk for kvalificering af den fremtidige arbejdsstyrke. Helt ned i folkeskolens mindste klasser medinddrages eleverne i evaluering af deres eget faglige og personlige udviklingsniveau i forhold til på forhånd fastsatte mål, og de vænnes dermed til et kontinuerligt fokus på opkvalificering af selvet i forhold til ydre fastsatte standarder. Formålet er at gøre børn og unge sammenlignelige og kvantificerbare, og det personlige resultat hos den enkelte bliver identifikation med, og identitet som, det kvantificerede selv (Ibid.). På arbejdsmarkedet abstraheres mennesker til værdier, og allerede i folkeskolen er det lovmæssigt sikret, at børnene fra begyndelsen vænnes til vareudvekslingslogikkerne.

Tilspidsningen af denne proces kulminerer på overbygningen med standpunktskarakterernes indførelse i 8. klasse. Karakterernes formål er, som det gør sig gældende med test, at gøre de unges 'værdi' sammenlignelig og kvantificerbar (Prætorius, 2007). Kvale (1997) skriver, at "*indenfor et dominerende karakterperspektiv 'instrumentaliseres' de faglige og menneskelige relationer i skolen, de bliver blot midler til målet – højest mulig karakter*" (p. 377-378).

Hvis vi vender blikket tilbage mod analyserne af den intersubjektive fremmedgørelses dimensioner, ser vi, at den *vertikale* dimension er præget af et betydeligt underkastelsesaspekt, hvor arbejderen må sælge sig selv til arbejdsgiveren. Den *horisontale* dimension er kendetegnet ved konkurrence og splittelse mellem arbejdstagere. Disse relationelle logikker kan direkte overføres på læringssituationen, hvor et 'dominerende karakterperspektiv' (Ibid.) hersker. Den vertikale fremmedgørelse vokser frem i og med, at læreren nu skal til at kvantificere eleverne, og at eleverne dermed skal til at 'sælge sig selv' bedst muligt over for læreren for at få gode standpunktskarakterer. Relationen mellem lærer og elev bliver med karaktergivningen middelgjort. Horisontalt optrappes konkurrencen mellem eleverne. Selvom elevernes individuelle karakterer i princippet er uafhængige af hinanden, så ved alle i 8. klasse godt alligevel, at læreren aldrig kunne finde på at give karakteren 10 til alle elever i samme klasse. Vil man skabe sig selv som dygtig skoleelev, der får gode karakterer, kommer man uundgåeligt i konkurrence med klassekammeraterne om de knappe ressourcer – de høje karakterer. Kvale (1984) har vist, at det netop er tilfældet. Ifølge hans undersøgelser af effekterne af karaktergivning er netop *underkastelse for læreren* og *konkurrence med klassekammeraterne* to af flere hoveddimensioner i elevens oplevelse af læring under karaktersystemet.

Folkeskolen kommer således i et uløseligt dilemma. På den ene side ønsker man og arbejder for, at eleverne skal have det godt socialt set og have tillid til hinanden og lærerne, og på den anden side er man tvunget til at implementere en række evalueringssystemer, som *nedbryder selve kvaliteten* af de sociale relationer eleverne imellem og i relationen mellem elev og lærer. Skolebørnsundersøgelsen fra 1998 (Rasmussen, Due & Holstein, 2000) viser, at unge, fra de er 11 til de er 15 år, oplever et markant fald i tilliden til deres lærere. Hvor 80 % som 11-årige svarer, at de er enige i udtalelsen ”mine lærere hjælper mig, hvis jeg har brug for ekstra hjælp”, svarer kun 64 % af de 15-årige bekræftende på samme spørgsmål. Til sammenligning er der ikke noget fald i tilliden til forældrene i spørgsmålet om, hvorvidt deres ”forældre altid eller ofte er parat til at hjælpe dem, hvis de har problemer i skolen”. Her svarer 93,5 % af de 11-årige og 91 % af de 15-årige bekræftende. Fald i tillid til lærernes støtte og hjælp er altså ikke udtryk for en generel mistillid til voksnes ønske om at hjælpe den unge. Det kan tænkes, at den lovmæssige indførelse af standpunktskarakterer og eksamener på overbygningen er direkte medvirkende til dette fald i tillid.

Konfliktuel intimitet

Grundet skolepligten går langt de fleste unge i folkeskole i Danmark, og følgelig kommer de unge til at stifte bekendtskab med varegørelsen af de sociale relationer, længe førend de kommer på arbejdsmarkedet. Men der sker også andre ting i de unges liv.

Ungdommen er den periode, der ligger imellem barndom og voksenalder. I denne periode begynder *behovet for intimitet* at ændre sig samtidig med, at den unge begynder at indgå i nye typer af livsrelationer. Hvor det lille barn primært får dækket sit behov for intimitet igennem forholdet til forældrene, begynder den unge at udvikle intime forhold også til venner og kærester. Behovet for intimitet vil som basal biologisk funktion begynde at differentieres i ungdomsårene, idet stræben efter intimitet muliggør personlig og artsmæssig reproduktion. Ifølge Leontjev (2002) er et behov dog som sådan psykologisk tomt, indtil det møder dets genstand; behovet bliver til et motiv. Alle de genstande, som mennesker omgiver sig med, er samfundsmæssigt forarbejdede, og behovenes genstande er det derfor også. Derfor er et motiv i sin essens samfundsmæssigt. Det betyder, at den måde, hvorpå intimitetsbehovet motivgøres og dermed bliver psykologisk (menneskeligt), på afgørende vis er bestemt af de samfundsmæssige relationer, subjektet indgår i.

Som det blev redegjort for i indledningen, oplever mange unge, at deres kontakter er ’tynde’ (Koch, 1999), og ensomhed opstår grundet denne manglende kvalitet ved de sociale relationer. Der er videre blevet argumenteret for, at det er intersubjektive varegørelsesprocesser, der alment nedbryder de sociale relationers kvalitet i moderne varesamfund. Med den unge i centrum

kan der således udledes to modsatrettede processer, som dynamiserer hans/hendes livsvirke; (1) differentiering af behovet for intimitet, hvor intimitet defineres som ”en følelse af personlig nærhed og fortrolighed” (Nudansk Ordbog, 1999, p. 665), og (2) institutionaliserede varegørelsesprocesser, som nedbryder kvaliteten af de sociale relationer mellem mennesker. Disse to processer udgør en objektiv konflikt, som subjektet virksomt må informere sig under (Séve, 1978). Motivgørelsen af intimiteten og dens rolle i den unges fremtidige liv kan altså tænkes at bliver formet på afgørende vis af dette konfliktforhold.

De varegørelsesprocesser, som de unge først oplever i institutionaliseret form i folkeskolen, udgør en art adfærdsmatricer (Séve, 1978). Det betyder, at evalueringssystemerne udgøres af en lang række fastsatte procedurer, redskaber og praksisformer, som er uafhængige af subjektet, der indgår i dem. For den unge er varegørelsen af de sociale relationer altså primært ydrestyret og ikke subjektivt motiveret – det er *motivfremmed praksis*. Hos den unge, som på den ene side skal indarbejde det differentierende *intimitetsmotiv* i sit motivhierarki (Leontjev, 2002) og på den anden side i *praksis skal varegøre de sociale relationer*, opstår der således en subjektiv konflikt; *en konflikt mellem virksomhedens form og intimitetsmotivet*. Denne konflikt kan videre føre til *en konflikt mellem intimitetsmotiv og autonomimotiv*, som det vil blive redegjort for i de næste to afsnit.

Konflikt: intimitetsmotiv versus virksomhedens form

Konflikten mellem virksomhedens form og intimitetsmotivet består som sagt i, at virksomheden i praksis må forme sig efter varegørelseslogik, idet den unge aktivt indgår i de udstukne institutionelle rammer. Praksis er her motivfremmed idet den styres af ydre standarder og ’værdier’ om man vil. Virksomhedens form kommer således i konflikt med realiseringen af intimitetsmotivet, som implicerer nærhed, fortrolighed og tillid.

De subjektive, emotionelle konsekvenser af en sådan konflikt vil for den unge være en følelse af at være utilstrækkelig og mislykket i de intimitetsrelaterede aspekter af tilværelsen, idet den unges egen virksomhed er inadækvat til løsning af de intimitetsrelaterede opgaver, han står over for. Hvis denne konflikt ikke løses, vil den unge i tiltagende grad komme til at føle sig ensom og utilstrækkelig i håndteringen af eget liv.

En konflikt er en spændingstilstand, og derfor vil den unge som oftest forsøge at håndtere denne konflikt. Håndteringen af konflikten kan imidlertid antage en række forskellige former, som hver især kan være mere eller mindre heldige. En uhensigtsmæssig håndteringspraksis vil være *isolation og tilbagetrækning*. Det kan være fristende for den unge at trække sig tilbage fra de private eller skolemæssige sammenhænge, fordi konflikten mellem virksomhedens form og intimitetsmotivet bliver for overvældende. Varian-

ter heraf er *sabotageadfærd*, hvor den unge agerer i opposition til skolen, og *zombieadfærd*, hvor den unge 'goes through the motions' i skolen med en fuldkommen følelsesmæssig afkobling. Isolation og tilbagetrækning vil imidlertid betyde, at konflikten forbliver uløst, og også her er ensomhed en latent fare. Skal konflikten mellem virksomhedens form og intimitetsmotivet løses, må enten virksomheden omorganiseres eller intimitetsmotivet redefineres. For så vidt, at de institutionelle rammer, der fastsætter varegørelsespraksis, er uundgåelige, må *intimitetsmotivet afrettes i overensstemmelse med virksomhedens form*. En afretning af motivet efter virksomheden vil her betyde, at selve essensen af intimitetsmotivet må indeholde varelogikken i sig, sådan at virksomhed og motiv ikke længere er i så høj grad af konflikt. Det er oplagt at tænke sig, at et varegjort partnersyn udkrystalliseres, hvor Den Anden bliver at betragte som en perfekt genstand med en række perfekte egenskaber og attributter, man kan tilegne sig. Konkurrence om at finde den bedste partner (udbud), der realiserer din intimitet (efterspørgsel), bliver en integreret part af intimitetsmotivet.

Konflikt: intimitetsmotiv versus autonomimotiv

Motivfremmed praksis kan således tvinge en bestemt betydning af et konfliktende motiv igennem. Samtidig kan der ske det, at organiseringen af virksomheden begynder at forme andre af den unges motiver. Som Hede-gaard (2005) argumenterer for, så kan børns udvikling ses som tilegnelsen af motiver og kapaciteter, der gør det muligt for dem at håndtere hverdagspraksisserne i de institutioner, de indgår i. Indgår man i varegørende praksis over tid, *vil et motiv, der svarer til den praksis, kunne udvikle sig*. Det skal her argumenteres for, at det motiv, der primært dynamiseres af varerelationerne, er det, man i dag betegner *autonomimotivet*. Hvis man slår autonomi op i Nyt Psykologisk Leksikon, defineres autonomi som: "*Selvbestemmelse, uafhængighed, selvstændighed. Egenskaben at kunne foretage selvstændige handlinger samt at kunne tænke og føle uden at påvirkes eller styres af faktorer i omverdenen*" (Egidius, 2001, p. 58). I markedsökonomien, som i alle samfund, er menneskers virksomheder i praksis tæt flettet ind i hinanden, og en såkaldt autonom handling må derfor paradoksalt nok antages altid at påvirke andre mennesker i en eller anden grad. Autonomi på markedet er ikke reel uafhængighed af andre, men nærmere en subjektiv oplevelse eller følelse af uafhængighed, der vokser ud af den praktiske tilsidesættelse af det sociale aspekt af det intersubjektive møde. Det er pseudo-autonomi. Varesamfundets særlige autonomiform er således en modsætningsfuld form, hvor uafhængighed dyrkes og fremmes, men i praksis realiseres i sociale relationer, der er middelgjorte. Udvikles autonomimotivet imidlertid i denne retning, er der ikke længere tale om motivfremmed praksis, når den unge

indgår i de varegjorte relationer i skolen og videre i uddannelses- og arbejds-sammenhænge; virksomheden er nu *subjektivt motiveret*.

Det kan imidlertid ske, at der som resultat heraf opstår en ny konflikt; en *konflikt mellem autonomimotivet og intimitetsmotivet*. Hvorvidt denne konflikt opstår, er i høj grad betinget af, hvordan intimiteten er blevet motiveret. Er intimiteten ikke varegjort i høj grad, opstår der altså en egentlig personlighedskonflikt, hvor subjektet på skift motiveres af vidt forskellige, uforenelige relationstyper; intime relationer på den ene side og middelgjorte relationer på den anden. En sådan dobbeltmotivering kan gøre det meget vanskeligt at bevare nære relationer med andre mennesker, og igen kan ensomhed blive en konsekvens. Franklin & Tranter (2008) kalder denne type ensomhed for *freedom loneliness*, hvor stræben efter frihed og autonomi gør os ude af stand til at tilfredsstille vores egne behov for nære relationer. Richard Stivers (2004) beskriver lignende fænomener, hvor voksne bliver ensomme som resultat af konflikt i deres romantiske forhold, hvor både angst for dels at blive ladet alene og tabe intimiteten og dels angsten for at blive opslugt og miste sin autonomi er dominerende.

Der er adskillige håndteringspraksisser, der kan iværksættes over for denne konflikt (se Pedersen, 2009). Her skal i særdeleshed fremhæves den praksis, der kan kaldes for *opsplitning af livssfærer*. Idet motiver repræsenterer reelle livsrelationer, kan konfliktende motiver holdes adskilt ved i praksis at adskille de situationer, hvori de to motiver udleveres. Den unges liv opdeles og inddeles altså i sektorer, der hver især varetager forskellige motivers realisering. Den generelle lønmodtagerrolle er et voksent eksempel herpå, hvor autonomien realiseres på arbejdet, som holdes skarpt adskilt fra privatlivets intime forum. Denne strategi vil hos den unge betyde, at der sker en skarp udspaltning af skoleliv og privatliv, og at den unges liv derfor kommer til at foregå i isolerede etaper og grupper. Konflikten håndteres altså, og ensomhed holdes fra døren, men dette sker på bekostning af en integreret, sammenhængende livsvirksomhed.

Kammeratskabsgrupper som konfliktløsningsrum

De to konflikttyper, der her er blevet behandlet, kan begge føre til ensomhed for den unge. Det kan de, fordi de begge er forbundet med nedbrydelse af kvaliteten af de sociale relationer. Igennem barndommen er intimitet en vigtig kilde til barnets velbefindende. Det spæde barn er biologisk set helt afhængig af nærhed, og kan reelt set ikke overleve uden. I forbindelse med puberteten sker der på den ene side en helt konkret udvikling, hvor en biologisk proces hen imod voksen intimitet og biologisk reproduktion sættes i gang. Dette er så at sige den biologiske dynamo i intimitetens differentiering. På den anden side er der den genstandsverden, der skal udgøre målet for intimiteten og gøre den *motiveret* (Leontjev, 2002). *Hvordan* behovet for

intimitet mødes, bliver således resultat af på den ene side nogle faste biologiske og samfundsmæssige bindinger på den unges liv, og på den anden side af den unges aktive håndtering af udviklingsprocessen.

Faste bindinger på den unges liv kan i henhold til denne artikels analyser konkret bestemmes som bl.a. (1) den biologisk dynamiserede differentiering af *behovet* for intimitet og (2) praktisk varegørelse af sociale relationer, først i uddannelsessystemet og senere på arbejdsmarkedet. Disse forhold er meget vanskelige at ændre for den enkelte unge. Den aktive håndtering af disse to modstillede bindinger bliver derfor at 'finde en mellemvej', finde kompromisser, opsplitte livssfærere, etc.

De håndteringspraksisser, der blev opridset i de to foregående afsnit, udgør sådanne 'kompromisser'. Ungdommen er specifikt kendetegnet ved, at behovet for gruppetilhørsforhold bliver mere markant, og netop i grupperne kan aktive strategier for håndtering af intimitet i et varesamfund udvikles. I grupperne kan nære, intime relationer udvikle sig, og de unge selv har mulighed for i mere eller mindre kontrolleret grad at introducere samfundets krav om markedsparathed og den personlige intimitet til hinanden i privat-sfærens afgrænsede rum. Men grupperne kan også fungere som rum, hvor *kollektive løsningsmodeller* på de nævnte konflikter udvikles for senere at kunne interioriseres og anvendes som den unges egne håndteringspraksisser.

Kammeratskabsgrupperne kan anlægge positioner, hvor individerne kollektivt favoriserer en bestemt håndteringspraksis for gruppen som helhed vedrørende konflikterne omkring intimitet og varegørelse. En kammeratskabsgruppe, der udvikler en kollektiv strategi med opsplitning af livssfærer som svar på konflikt mellem intimitet og autonomi, vil sandsynligvis polarisere sin position i forhold til samfundet, sådan at de private og intime relationer udspiller sig i gruppen i opposition til, eller i fred for, det resterende samfund. I andre grupper vil man måske forsøge at tilnærme intimitet til varegørelse, hvorfor varegjort partnerjagt og utallige dannelser og opløsninger af kæresteforhold og venneforhold inden for gruppen følger. Ydermere kan grupperne tænkes at have autonomien som implicit mål, hvilket vil medføre konkurrence, interne hierarkier og et negativt syn på 'bløde værdier'. Oftest vil en gruppe naturligvis have flere af disse elementer i sig, eller fokus for gruppeprocesserne vil skifte over tid og i kraft af inklusion/eksklusion af medlemmer.

Varegørelsesprocesserne, som den unge introduceres for i samfundets institutioner, kan udgøre store hindringer for subjektets realisering af intimitet, og ensomhed kan være et konkret resultat. Problemerne består ikke umiddelbart i, at de unge i dag har få praktiske (kvantitative) muligheder for at møde andre unge. Problemerkernes natur er langt mere kompleks i og med, at selve *subjektiviteten* i et varesamfund produceres på en måde, der bærer ensomhed som latent fare i sig. Varegørelsens essentielle logik, hvor sociale relationer middelgøres, omkranser de unges liv på afgørende vis. Når de unge internaliserer varegørelsen i praksis og personlighed, sker der hermed

en udkrystallisering af intimitetskonflikter i den unges egen livsvirksomhed. Der sker en samfundsmæssig produktion af psykisk konflikt. På denne måde kommer ensomhed hos unge umiddelbart til at fremstå som udtryk for *personlige* konflikter og dysfunktioner, men problemets *genese* igangsættes i virkeligheden langt tidligere; i den objektive, systematiserede organisering af mennesker som varer.

LITTERATUR

- BARTLES, D. (1999) Metaphor, Morality, and Marxism. *Journal of Communication Inquiry*. vol. 23(2), pp. 118-131.
- BOURDIEU, P. (1998) *Practical reason: on the theory of action*. Cambridge: Polity Press.
- BOURDIEU, P. (2000) *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.
- EGIDIUS, H. (2001) *Nyt psykologisk leksikon*. København: Hans Reitzels Forlag.
- FRANKLIN, A. & TRANTER, B. (2008) *Loneliness in Australia*. Housing and Community Research Unit, University of Tasmania, Paper no. 13. p. 1-26.
- GORDON, S. (1976) *Lonely in America*. New York: Simon and Schuster.
- HANDY, J. A. (1988) Theoretical and Methodological Problems Within Occupational Stress and Burnout Research. *Human Relations*, vol. 41, no. 5, p. 351-369.
- HEDEGAARD, M. (2005) Strategies for Dealing with Conflicts in Value Positions between Home and School: Influences on Ethnic Minority Student's Development of Motives and Identity. *Culture and Psychology*, Vol. 11(2), pp. 187-205.
- HEINRICH, L. M. & GULLONE, E. (2006) The Clinical Significance of Loneliness: A Literature Review. *Clinical Psychology Review*. Vol 26. pp. 695-718.
- JOHNSON, J., ALFORD, R. (1987) The adolescent quest for intimacy: Implications for the therapeutic alliance. *Journal of Social Work & Human Sexuality*. Special Issue: Intimate relationships: Some social work perspectives on love. Vol 5(2), 1987, pp. 55-66.
- KJØRUP, S. (1990) Varesamfundet. I: Hernes, B. (red.) *Varens tid: dansk hverdagsliv oplevet gennem et varekatalog*, København: Amanda, pp. 6-22.
- KOCH, I. (1999) Ensomhed: - blandt børn og unge. I: *Uddannelse*, Årg. 32, nr. 2, pp. 62-68.
- KVALE, S. (1984) *What is learned by measuring learning in grades? Transformations*. Vol. 1(3), pp. 2-13.
- KVALE, S. (1997) Om tolkning af kvalitative forskningsinterviews. I: B.G. Hansen, B. Jacobsen, C.N. Jensen & A. Tams (red.). *Voksenliv og læreprocesser i det moderne samfund*. København: Munksgaard Forlag. (pp. 369-388).
- LEONTJEV, A. N. (2002) *Virksomhed, Bevidsthed, Personlighed*. Hans Reitzels Forlag, København.
- MARX, K. (1844) Fremmedgjort arbejde. I: *Økonomisk-filosofiske manuskripter*. (hentet d. 20.10.09): <http://www.marxists.org/dansk/marx/44-okfil/1-fimarb.htm>.
- MARX, K. (1970) Kapitalen: Kritik af den politiske økonomi. København: Rhodos. Bd. 1.
- PEDERSEN, L. M. (2009) *Ensomhed i varesamfundet: en virksomhedsteoretisk analyse af praksis og motiv*. Speciale, Aarhus Universitet. Vejleder: Klaus B. Bærentsen.
- POLITIKENS NUDANSK ORDBOG MED ETYMOLOGI (1999), København: Politikens Forlag.
- PRÆTORIUS, N. (2007) *Stress – det moderne traume*. Dansk psykologisk Forlag.

- RASMUSSEN, M, DUE, P. & HOLSTEIN, B. E. (2000) *Skolebørnsundersøgelsen 1998 – sundhed, sundhedsvaner og sociale forhold*. København: Institut for Folkesundhedsvidenskab.
- ROKACH, A., BACANLI, H. (2001) Perceives causes of Loneliness: a Cross-Cultural Comparison. *Social Behavior and Personality*, Vol 29(2), pp. 169-182.
- SÉVE, L. (1978) *Marxisme og personlighedsteori*. København: Rhodos.
- SNODGRASS, M. A. (1987) The Relationships of Differential Loneliness, Intimacy, and Characterological Attributional Style to Duration of Loneliness, *Journal of Social Behavior and Personality*, Vol 2 (2) Part 2, p. 173-187.
- SOHN-RETHEL, A. (1970) *Håndens og åndens arbejde*. København: Rhodos.
- Stivers, R. (2004) *Shades of loneliness: Pathologies of a technological society*. Lanham: Rowan & Littlefield Publishers.
- THORNBERG, R. (2008) *Det sociale liv i skolen: socialpsykologi for lærere*. København: Hans Reitzels Forlag.
- TOBIASSEN, M., CARLSEN, M. H., SVENDSEN, D. F. (2003) *Ung og ensom – en vidensoversigt om unges ensomhed i Danmark*. København: Ventilen Danmark.
- VALDIVIA, I. A., SCHNEIDER, B. H., CHAVEZ, K. L., & CHEN, X. (2005) Social withdrawal and maladjustment in a very group-oriented society. *International Journal of Behavioral Development*, vol. 29 (3), pp. 219-228.
- YUILL, C. (2005) *Marx: Capitalism, Alienation and Health*. *Social Theory & Health*, vol. 3, pp. 126-143.
- ZIZEK, S. (2008) *The Sublime Object of Ideology*. London – New York: Verso.